

ИЗ ДРУГОГ КРИВОШИСКОГ УСТАНКА

Други кривошиски устанак против Аустрије трајао је од фебруара до маја 1882 године. Он је у уској вези са Првим устанком из 1869. Изазвала га је Аустриска управа у намјери да освети пораз своје војске у Кривошијама у I устанку и да коначно присили Бокеље на покорвање закону о војној обавези. Послије пораза аустр. војске у I устанку, слиједило је закључење мира у Кнежлазу између устаника и Аустриске владе коју се заступао генерал Гаврило Родић, гувернер Далмације. Поред осталих тачака овог мира била је као главна, да су становници Боке Которске потпуно слободни од службе у војсци. То је у осталом била и повластица коју су Бокељи уживали у доба Немањића и под Венецијом.

Одмах послије закључења Кнежласког мира, аустриска војна команда почела је припреме за угушивање новог устанка, јер се рачунало да ће у повољној прилици Влада погазити обавезе из поменутог мира. Та је повољна прилика за њу брзо наступила послије Берлинског конгреса и окупације Босне и Херцеговине. Године 1881 Влада је заиста изазвала поново незадовољства и протесте у читавој Боки својом наредбом да се има примјењивати закон о војној обавези и да се врше по општинама пописи војних обвезника.

Претставници бокелјских општина добро су знали да су сада за устанак неповољне прилике па су настојали, на све могуће начине, да убиједе Владу у Бечу, као и цара Фрања Јосипа I, да се старе бокелјске повластице имају поштовати, као и обавезе Кнежласког мира. У оваквом тактизирању прошла је скоро читава 1881 година.

У породичном архиву насљедника пок. Андра Ђурковића у Рисну нашли смо препис оптужнице, на италијанском језику, коју упућује Окружни капетан из Котора Главном државном одвјетништву (такођер у Котору) против капетана Андра Ђурковића. Садржај ове тужбе интересантан је јер илуструје прилике у Боки, нарочито у Рисанској општини (у чијем су саставу Кривошије и Леденице) непосредно пред устанак.

¹⁾ Ђуро Суботић, Кривошиски устанак, Истор. записи, Цетиње, књ. IV, 1949, ст. 2, 10, 11, 12.

Ц. К. ОКРУЖНИ КАПЕТАН — Котор

Бр. 2480

ГЛАВНОМ ДРЖАВНОМ ОДВЈЕТНИШТВУ

К О Т О Р²⁾

Пошто ди је познато да се код мјесног суда врше извиђаји о држању неких Ришњана, а нарочито бившег начелника Рисна Андра Ђурковића³⁾ а који се односе на почетак устанка прошле године, част ми је саопштити том Славном Одвјетништву, оно што ми је у ствари познато, за ваше боље обавјештење и поступак.

Андро Ђурковић, бив. начелник⁴⁾ Рисна, чим је свршио поморску школу, посветио се поморству и добио нарочитом протекцијом мјесто поручника на бродовима Аустро-угарског лојда. Својом пркосном и немирном ћуди слабо је подносио заповједи капетана и бродску дисциплину, два пута је отказивао положај и повратио се у завичај гдје је — због утицаја кога је имао његов пок. отац код Ришњана, а и својих личних заслуга — био изабран на начелника, и на том положају су га затекли догађаји од 1881 године. Они су били узрок да се открила дволичност његовог карактера, а то се одразило на штету државних интереса. Да се боље докаже, коју је жалосну улогу у њима играо Ђурковић, укратко их треба изложити хронолошким редом.

Пошто се по вишој наредби морао привести у дјело Ландвер⁵⁾ у Округу, ја сам заинтересовао начелника Ђурковића да позове на збор све главаре и утицајне људе оне Општине⁶⁾ да се изложе и протумаче односне законске одредбе и евентуално да се одреде повластице⁷⁾ које је Влада била спремна учинити у границама овог Закона. А да се избјегне агитација од стране било кога, повјерио сам ово Ђурковићу као потпуну тајну, препоручио да држи тајним циљ састанка, и да ствар не рашири кроз народ до одре-

²⁾ Овај докуменат је преписао са оригинала који се налазио у Архиву Округног суда у Котору пок. Гавро Ђурковић, претсједник Рисанске општине. Пок Гавро је умро као члан СНО у Котору 1946 а препис је извршио прије II свјетског рата.

³⁾ Пок. Андро Ђурковић (1850-1895) био је запамћен у народу као родољуб и народни борац, а у поморским круговима као врстан поморски капетан. Пловио је на једрењацима свога оца кап. Јова, затим на паробродима Аустриског лојда — Трст. Од 1890-95 био је заповједник „Јарослава“ црногорског пароброда дуге пловидбе, (Д. Миковић, Срби поморски капетани, Српски магазин за 1897, Дубровник стр. 66; моји чланци, Црног. паробр. Јарослав. Ист. записи, Цетиње, IV-VI/1951 и 2/1953).

⁴⁾ претсједник општине.

⁵⁾ Landwer — домобранство, род војске за поједине аустриске покрајине. Служба у домобранству била је нешто лакша и краћа него у осталим родовима.

⁶⁾ рисанске

⁷⁾ Аустр. влада је обећавала разне повластице као: служење у Боки, домаће офицере и подофицере, народну ношњу итд.

ђеног дана. Тај се састанак одржао 10 фебруара 1881 год., али било да је Ђурковић поучио и наговорио позвате чланове, било да је казао општинском куриру који је — по његовом наређењу — позивао главаре, или својевољно потакнуо ове главаре да буду компактни и да се једнодушно опру увођењу Ланвера, чињеница је да сам ја онога дана нашао позване главаре у пијаном стању кривицом Ришњана. Скоро сви сакупљени су викали и протествовали не хтијући чути да се о том питању говори, изјављујући да не могу у ниуком случају ни под никаким уступцима признати и покорити се закону о увођењу Ландвера. Јер да им је бивши намјесник у овој провинцији његова преузвишеност Барон Родић био обећао, кад се радило о угушењу прве буне у мјесецу јануару 1870⁸⁾ па и такођер за вријеме путовања Његовог Величанства Цара 1875,⁹⁾ стално ослобођење од било које војничке службе.

Што ме је највише изненадило то је држање самог Ђурковића који је заговарао убједљивим и благим ријечима народну ствар и разложно се позивао на поменута обећања. Премда интелигентан и учен, као што је био, морала му је бити позната немогућност сличних обећања у једној правној држави од стране било кога, што доказује да је народу унапријед била сугерирана мисао да се позивље на обећања, да би избјегао Закон.

Његово чудно држање учинило је, наравно, нарочит утисак на узбуркане духове присутних који се разиђоше још чвршћи и одлуци да се одупру пројектованом увођењу. Ђурковић се није на то ограничио већ да уздржи у народу будну мисао отпора против увођења Ландвера, мало иза тога поновно је сазвао на окуп главаре у Рисну и настојао да дана 17. II. буде упућена Његовом Величанству нова молба Кривошијана и Леденичана да буду ослобођени од службе Ландвера.

У истој намјери он је дозволио организовање противдржавне маскарале, која се одржала у Рисну 6. III. 1881¹⁰⁾ а у томе је потпомогнут од већине општинских вијећника, а особито од општинског тајника Митра Катурића и од пок. рођака (Ђурковићевог) студента медицине. Ова маскарала је приказивала једног младића обученог од ландверисте. Овај пошто је био вучен улицама Рисна од плаћене и напите свјетине, била му је отсјечена глава уз ругање и спрдњу свих присутних.¹¹⁾

Догађај је био пријављен судској власти и није ми познато у којем стању се налази односни поступак.

Међутим је стигао Царев одговор који је одбијао тражење двадесетиједног Кривошијанина и Леденичанина за ослобођење од службе Ландвера, тај сам одговор ја прочитао у Рисну дана 18. IV. 1881 у присуству (по вишој жељи) Конта Ђорђа Војновића,

⁸⁾ Мир у Кнезлазу.

⁹⁾ Фрањо Јосип I је тада долазио у Боку и посјетио Кривошије.

¹⁰⁾ на дан Поклада.

¹¹⁾ То је био т. зв. карневал који би обично приказивао онога кога је требало извргнути руглу.

претсједника Далматинског сабора. Негативни царски одговор учинио је дубок утисак на присутне који остадоше потиштени и показаше се спремни да слушају разлоге разјашњења која су им била пружена. Надало се да ће се добро свршити, али је паклени дух Ришњана, са Ђурковићем био будан. Дознавши да намјеравам сазвати још један збор свих шеснајест општина Которског округа да се расправи питање Ландвера и да се докаже Рисанској општини потпуна изолација у којој се налазила својим опозиционим држањем, Ђурковић поче агитовати међу главарима и упливним људима Општине, ширећи међу њима празне наде и бунтовне идеје. Заиста му пође за руком да се 6.V.1881 упути Његовом Височанству Надвојводи Рудолфу брзојав (честитку) приликом његове женидбе, тражећи истовремено ослобођење од војне службе. Кад је дошао одређени дан за збор 17.IV.1881,¹²⁾ Ђурковић придобивши слабог и дволичног ексначелника Јефта Гојковића успије да ниједан претставник православних општина Округа не дође на збор наводећи као разлог околност да се очекује одговор Њ. Цар Височанства Претстолonasледника на брзојав за ослобођење од службе Ландвера.

Међутим агитација пробуђена поменутом тактиком је расла. Кад је његова Преузвишеност бивши намјесник Родић дошао у Рисан дана 25.V.1881, да разговара са главарима и т. д. поменути су узели провокаторско и набусито држање, а да нијесу нимало попустили својим осјећањима, а нуђене повластице су сматрали својим правом. Бојећи се да неби превише расрдили Намјесника Њ. Вел. Ђурковић је 7.VI. присуствовао другом збору у Котору који се држао по пристанку свих општина Округа, али и на том се састанку показало сумњиво држање Ђурковића, који је одбио да потпише записник, да се Закон прими од стране огранака Кривошија, Убала и Леденица, дајући тиме рђав примјер претставницима других општина које са своје стране истакнуше сличне изузетке за једно или више села својих општина.

За вријеме овог збора догодио се један инцидент који заслужује да се истакне. Кад се расправљало о предлогу да се пошаље једна депутација у Беч, да затражи лично од Њ. Вел. Цара ослобођење од Ландвера, овај предлог је осујећен из разних узрока, главар Побора Ђуро Ђаконов Зеџ поче говорити против људи подмуклих и дволичних, и на питање Ђурковића на кога тим ријечима циља, Зеџ одговори баш овим ријечима: „На вас начелниче Рисна и Херцеговога који радите са народом на један начин, а са Владом на други, и ви сте криви за све“. Посљедњи подвиг Ђурковића видио се 11.VII.1881 (Петровдан православни) кога дана је позвао да дођу у Рисан одрасли момци свих села наоружани пушкама, пиштољима и т. д. ваљда да покажу Влади своју моћ, или да боље утврде солидарност сељака у отпору

¹²⁾ Гојковић је био дугогодишњи претсједник Херцеговске општине и познати народни правак овога краја.

према Влади, и све ове је један Рисански одбор обилато чашћавао вином и алкохолним пићем.

Од овог времена Ђурковић, видећи криви пут којим је пошао, почео је малаксавати. Њ Пресв. бивши намјесник Родић, да уклони са поља активности овог несретног и погибелног човјека који се приказивао с једне стране као присташа Владе, а са друге стране радио је са народом, без да је икада дозволио да га ухватимо на дјелу, употребио је сав свој лични угицај, да би га управа Аустриског Јоуда узела као капетана на своје бродове¹³⁾ уз тешке приговоре осталих бокелјских капетана који су га отворено презирали. Тако се Ђурковић одаљио из Рисна али је било одвише касно, његове идеје биле су нашле доста присташа. Разуздане банде почеше се спуштати из Херцеговине и Кривошија. Становници Убала, Кривошија и Леденица прихватише оружје и букну побуна, да затим престане као што је опште познато.

Што је до сада речено о Ђурковићу довољно освјетљава његово политичко држање, што вриједи и за општинске вијећнике: Николу Поповића и Лазара Ђуковића и за општинског тајника Митра Катурића који су — ко више ко мање — били његови истомишљеници и помагали његове радње и у великој их мјери сугерирали.

Јово и Мато Катурић, Митар Ђатовић и Ђуре Ђеловић, Илија Маџар, Симо и Лесо Видовић, Марко Андрић Суботић и Саво Вуков Видовић били су саставни дио Ђурковићевог Комитета, важили су као најжешћи агитатори у протудржавном смислу и чак се борили у редовима побуњеника, сада се налазе заклоњени у Црној Гори.

Односно Васа Ђатовића, садањег руководиоца Општине у Рисну, част ми је обавијестити да је несталног карактера и врло лако се пушта заводити од другога, за кога сам сигуран да је, налазећи се у Општини за вријеме Ђурковића, слиједио његове идеје о чему немам доказа.

Петар Ђеловић Ц. К. путар, човјек је познатих осјећаја према Влади, који су се показали у многим приликама и били су много друкчији него они Општинске управе и Ђурковићевог комитета са којим никако није хтио дијелити бунтовне идеје.

Напокон што се тиче Алексе Катурића и Сима Дробњаковића није ми познато ништа што би их теретило у политичком смислу, тврдим само да је први отац познатих агитатора Јова и Мата Катурића који се налазе заклоњени у Црној Гори.

Износећи овај мали прилог поводом седамдесетпетогодишњице II кривошиског устанка, истичем да су устанци у Боки из 1869

¹³⁾ Ђурковић је услед учесталих пријетња претставника власти био присиљен да напусти Боку.

и 1882, као и онај из 1848 до данас мало испитани, а још мање обрађени. Данас за њихову обраду постоје повољни услови јер наши архиви у Котору и Задру посједују довољно пронађених извора.

Иг. Злоковић

— 0 —

ЈЕДАН ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ БАЛКАНСКОГ РАТА

Проучавање Балканских ратова 1912-13 године има велики значај за савременог историчара. Балканским ратовима је почело ново поглавље историје балканских народа. Међутим, реакционарна буржоаска штампа, као орган ондашњих реакционарних властодржаца, покушавала је да заустави побједоносно одушевљење балканских народа у борби за остварење пароле „Балкан балканским народима!“ и задржи кретање напријед национално-револуционарног покрета, на позиције формалних побједа, које не доносе никакве унутрашње промјене у структури балканског друштва. Субјективне снаге друштва балканских земаља нијесу дозволите да се до краја оствари парола за осамостаљење балканских народа, али то нимало не умањује велике успјехе балканских народа за своју слободу. Коментаришући, у својим чланцима, балканску ситуацију у Балканским ратовима, Лењин каже да је национално питање на Балкану »учинило велики корак напријед ка својем рјешењу« (Лењин Д је л а, том 18 стр. 340—341, руско издање 1956). Лењин разрађује ову тему и даље, па каже, да је побједа балканских народа успјех, без обзира што се на Балкану створио савез монархија, јер је учињен велики корак напријед у „рушењу средњевјековних остатака у цијелој Источној Европи«.

Познато је да је у стварању Балканског савеза Црна Гора играла прву улогу. Такође и у борбеном ефекту Црна Гора је задивила својим јунаштвом.

У нашој предратној публицистици, пошто се није могла негирати улога Црне Горе у рушењу турске државе на Балкану, покушавало се да се успјеси Црногорске војске припишу само војсци, а не и руководећем кадру. Командни кадар је приказиван као неспособан за војне акције. У том се алудирало на главне команданте Црногорске војске: Митра Мартиновића и Јанка Вуковића.

Насупрот тога нама изгледа логично да војска не би могла ништа учинити без командног кадра. Друго, логично нам изгледа да је тај командни кадар морао бити обучаван за извршење тако великих и значајних акција.